

Гумор нонсенсу створений Льюїсом Керролом

Гумор – це особливий спосіб відображення явищ дійсності, які представлено автором комічними, за допомогою певних мовностилістичних засобів. Це особливий вид комічного, ставлення свідомості до об'єкта, що поєднує зовнішнє комічне сприйняття із внутрішньою серйозністю. Це зіставлення речей, деталей, предметів, у якому знаходить прояв комізм зображуваного. Гумор суб'єктивно зумовлений. Його критерієм є не стільки предмет зображення, скільки ставлення автора до нього. Гумористичний сміх виникає тоді, коли мовиться про соціально близьких чи привабливих автору людей, до чиїх вад ставиться поблажливо. Викривальна сила гумору зростає, коли автор спрямовує удари проти тих суспільно-політичних умов і сил, жертвами яких є носії хиб [5, с. 75].

Етапом у розвитку гумору, явищем новаторським, хоча в той же час вкоріненим у народній та історичній традиції, став абсурдний гумор нонсенсу, створений Льюїсом Керролом та Едвардом Ліром. Нонсенс не можна порівняти зі звичайною кмітливістю, іронією, комізмом. Здається, що нонсенс слід розуміти як універсальну пародію, вивертанням всіх загальних місць навиворіт. Але ця думка Горького відноситься до гумору, сарказму, парадоксу Шоу й Уайльда; до нонсенсу в його класичному вигляді, нонсенсу Керрола й Ліра приміняти її можна лише частково.

Корені нонсенсу – у національному художньому мисленні, у фольклорі. Нонсенс справедливо пов'язують із боротьбою проти стандартів “здорового глузду”, моралі, соціальних установок. Закономірно, що нонсенс, який став явищем складної інтелектуальної літератури дорослих, народився у сфері дитячої літератури, не тільки тому, що його класиками рухала відразу до дидактики й моралізування, але й тому, що вони знайшли в дитині свідомість, яка не є заплямованою, й через те спілкуються з нею як з другом, як з читачем.

Нонсенс – частково літературна гра, яку пропонують дітям, особливо той її різновид, який потребує строгих формальних вимог. Присутність цих вимог породжує частий у дослідників погляд на нонсенс як на логічну гру. Раптовість персонажів, ситуацій плюс передбачуваність, стабільність таких елементів, як кількість рядків, хор, певні слова і є характерними для нонсенсу. Без цих елементів нонсенс наближається до сну; з ними він логічний; це гра, у яку грає раціональний, методичний розум.

Нонсенс Керрола не обмежується визначенням “перевернутий світ”. Е.Каммертс правий, відмічаючи рух нонсенсу від дитячих віршиків до поетичної фантазмагорії. У **гротесках** фрагменти повсякденного складуються у фантазмагорію “іншого” світу, а не створення від “протилежного”, відбиття того, що існує.

Пародія, реалізація метафор і різні види гри, плутанина різних світів чи систем слугують у “Алісі” зображенням дитячої свідомості. Дитячість слугує тут незвичайною формою смішного, позитивного, де неправильність мови, мислення, поведінки знаходить свідомість, яку не навчили умовностям. Але гумор з'являється й там, де дитяча свідомість вже умовна в порівнянні із “філософським” мисленням котів і черепах. Контраст між людським умовним мисленням Аліси й людською логікою “філософів” породжує тонку, але все ж таки помітну посмішку на обидві адреси [4, с. 12].

Найчастіше Керрола порівнюють із Е.Ліром. Ексцентричний поет Едвард Лір прославився своїми лімериками – творами, які традиційно вважають найчастішим виявом нонсенсу в англійській літературі (і це слово “нонсенс” також приписують йому). Спільне в їхній творчості й справді є. Героями в обох найчастіше виступають диваки, та не звичайні диваки, а такі, чиє дивацтво сягнуло тої межі, за якою починається володіння психіатрії (виняток становлять лише Аліса і ще декілька другорядних героїв). Як відзначає Н.Демурова, прагнення поставити на голову, взяти навиворіт, змішати високе й низьке, велике й мале та інші ексцентричні ескалади і гротески обох авторів – то, звичайно, не часта “гра розуму”, “не нонсенс задля нонсенсу”, а, передусім, реакція на сувору ієрархію цінностей регламентованого і респектабельного вікторіанського суспільства. Адже нонсенс – це сміх, сміх веселий і дитинний, “він однаково заперечує основні інститути суспільства: і власність, і соціальну ієрархію, і престиж, і нудну життєвську мораль “здорового глузду”, і філософію користі, і релігійність і т.д.” Сміх можна назвати невідфільтрованим, не скутим численними табу, які метастазно руйнують особистість або окреслюють її крейдяним колом, через

яке не можна переступити. У цьому колі їй стає дедалі тісніше, як Алісі, коли вона почала рости. Складніше зафіксувати відмінне у творчості Керролла і Ліра, йдеться не про відмінності у виборі тем, матеріалу, способах організації дії та композиційної побудови, а про різницю принципів, яка дає змогу з'ясувати суть індивідуального творчого методу [1, с. 52]

Англійський романіст Олдос Хакслі висловлює у статті цікаві думки щодо зіставлення, й вони загалом об'єктивні: “Льюїс Керролл писав нісенітницю, перебільшуючи сенс, своєрідну надлишкову логічну логіку. Гра його слів інтелектуальна. Лір, поет передовсім, творив нісенітницю з надлишку ліричної уяви, він грав словами заради одного їхнього звучання і блиску”.

Ще один із дослідників творчості Керролла Честерсон зробив чимало тонких спостережень. Ось одне з них: уява Керролла рухалася в напрямку інтелектуальної інверсії; світ логічний зумів побачити перевернутим, а будь-який інший він не зміг побачити навіть у звичайному стані; він узяв трикутники й перетворив їх на іграшки для своєї маленької улюблениці, він узяв логарифми та силогізми та перетворив їх на нонсенс.

Багато авторів 1960-1980-х років, досліджуючи нонсенс як словесну й логічну комбінаторику, роблять висновок, який можна узагальнено висловити так: із повістями про Алісу героєм мистецтва перестає бути людина, її характер і доля; ним стає саме слово, мова, робота мозку [2, с. 213].

Література

1. Гречанюк С. Вічні книги. – К., 1998. – С. 43-74.
2. За этими шутками вполне серьезные проблемы... // Вопросы литературы. – 2000. – №4. – С. 209-236.
3. Логика абсурда // Литературная газета. – 2002. – 30 янв. – 5 февраля. – №4. – С. 14.
4. Мова літератури для дітей / В.М.Русаківський // Мовознавство. – 2006. – №5. – С. 3-14.
5. Скуратовская Л.И. Детская классика в литературном процессе Англии 19-20 веков. – Днепропетровск, 1992. – С. 71-95.